

První den Prima

*Dorazíme k opatství a Vilém podá důkaz
veliké bystrosti.*

Bylo krásné jítro na konci listopadu. V noci trochu sněžilo, poprašku však bylo jen na tři prsty. Ještě za tmy, hned po laudách, jsme byli na mši ve vesnici v údolí. S východem slunce jsme se pak vydali na cestu k horám.

Jak jsme šplhali vzhůru po strmé stezce, jež se stáčela kolem hory, zahlédl jsem opatství. Neudivily mě hradby, které je obklopovaly ze všech stran – podobaly se těm, které jsem vídal v celém křesťanském světě –, ale velikost toho, o čem jsem se pak dozvěděl, že je Budova. Byla to stavba osmihřanná a zdálky vypadala jako čtyřhran (tvar nejdokonalejší, neboť vyjadřuje pevnost a nedobytnost Města Božího), její k jihu obrácená strana se tyčila nad náhorní plání, na níž stálo opatství, zatímco k severu obrácené zdvo jako by vyrůstalo ze samotné hory, nad níž strmě čnělo. Při pohledu zdola se zdálo, že v některých místech se skála tyčí až k obloze, neodlišena od ní barvou ani látkou, a přerůstá v mocnou věž s cimbuřím (dílo obrů, důvěrně obeznámených se zemí i s nebesy). Tři řady oken vyznačovaly trojí rytmus stavby – co bylo hmotné čtyřhranné na zemi, to bylo duchovně trojúhelné na nebi. Když jsme se přiblížili, ukázalo se, že z čtyřstěnu na každém rohu vyrůstá sedmihřanná věž s cimbuřím, jejichž pět stěn je umístěno na vnější straně – čtyři z osmi stran velkého osmihřanu zplodily čtyři menší sedmihřany, které se zvnějšku jeví jako pětihřany. Nikomu by nemohl uniknout obdivuhodný soulad tolika posvátných čísel, z nichž každé vyjevuje subtilní duchovní smysl. Osm je číslo dokonalosti každého čtyřhranu, čtyři jsou evangelia, pět je oblastí světa, sedm darů Ducha svatého.

Následuje epizoda, v níž Vilém popíše opatova koně, aniž ho kdy spatřil.

Měl jsem ostatně i předtím dost příležitostí povšimnout si, že můj mistr, muž ve všem všudy bohatě obdařený ctnostmi, propadá marnivosti, jakmile může podat důkaz svého důvtipu, a jelikož jsem už ocenil jeho diplomatické vlohy, pochopil jsem, že chce, aby ho v opatství přešla vynikající pověst moudrého muže.

„Teď mi ale povězte,“ nedokázal jsem se už déle udržet, „odkud jste se to všechno dozvěděl?“

„Můj výtečný Adson,“ řekl mistr, „po celou cestu tě učím rozpoznávat stopy, skrze něž k nám svět promlouvá jako velikánská kniha. Alan z Lille říkal, že

omnis mundi creatura
quasi liber et pictura
nobis est in speculum,

a myslil tím nevyčerpateľnou zásobu symbolů, jimiž Bůh skrze své výtvořky k nám promlouvá o věčném životě. Všehomír je však ještě výmluvnější, než se domníval Alan, a promlouvá nejen o věcech posledních (v tom případě vždycky nejasně), ale i blízkých, a v tom případě zcela jasně. Málem se stydím opakovat ti, co bys už měl vědět.

První den Po noně

*Dojde k návštěvě skriptoria a seznámíme se s řadou učenců,
písařů a malířů iniciál a taky se slepým starcem,
který očekává Antikrista.*

Jak jsme šli nahoru, všiml jsem si, že můj mistr si prohlíží okna, jimiž na schody padalo světlo. Asi jsem se nakazil jeho bystrostí, protože jsem na první pohled zjistil, že jsou velice těžko přístupná. Ostatně ani okna v refektáři (jediná v prvním patře budovy nad srázem) se nezdála být o nic přístupnější a taky pod nimi nestál žádný nábytek.

Vyšli jsme po schodech nahoru a severní věží vstoupili do skriptoria. Nedokázal jsem zadržet výkřik obdivu. Horní patro nebylo rozdělené na dvě místnosti jako dolejší, a otvíralo se tudíž mým očím v celé své nezměrné prostornosti. Kruhovitá a nepřilíš vysoká klenba (nižší než v kostele, zato však vyšší než v jakémkoliv kapitulní síni, kterou jsem kdy viděl) podpíraná silnými pilíři vymezovala prostor zaplavený nádherným světlem, protože na každé delší straně byla tři obrovská okna, zatímco na každé z pěti vnějších stran každé věže bylo pět oken menších a nakonec sem světlo vnikalo i úzkými a vysokými okny z osmištěného vnitřního světlíku.

Velké množství oken zaplavovalo sál stálým a rozptýleným světlem, třebaže bylo zimní odpoledne. Skla spojená olovem tu nebyla barevná jako v oknech chrámových, aby dovnitř vcházelo světlo co nejčistší, nepozměněné lidskou dovedností, a osvětlovalo stoly pro čtení a pro psaní. Jindy a na jiných místech jsem viděl mnoho skriptorií, v žádném však v proudech světla fyzického, jež je osvětlovalo, tak zářivě nejiskřil samotný duchovní princip, jež světlo ztělesňuje, ona *claritas*, zdroj veškeré krásy a vědění, atribut neodlučným od majestátních rozměrů sálu. Tři věci společně totiž vytvářejí krásu: především úplnost či dokonalost – a proto za osklivé považujeme věci neúplné –, pak náležitá proporčnost neboli soulad a nakonec jas a světlo: proto máme za krásné to, co má jasné barvy. A jelikož pohled na krásu obahuje klid a pro náš pocit je jedno, najdeme-li klid v míru, v dobru či v krásnu, naplnila mě veliká útěcha a říkal jsem si, jak by bylo příjemné zde pracovat.

V oně hodině časného odpoledne mi skriptorium připadalo jako radostná dílna vědění. Ve Svatém Havlu jsem později viděl skriptorium stejně rozměrné a rovněž oddělené od knihovny (jindy mniši pracovali přímo v místnosti, kde byly knihy uloženy), ale ne tak krásně uspořádané. Restaurátoři, písaři, malíři iniciál a učenci seděli každý u svého stolu a pod každým oknem byl jeden. A jelikož oken tu bylo čtyřicet (číslo vpravdě dokonalé, jež vzniká, znásobíme-li desíti čtyřhran, čili jako by desatero přikázání bylo znásobeno čtyřmi hlavními ctnostmi), mohlo tu pracovat najednou čtyřicet mnichů. Teď jich tu však bylo sotva třicet. Severin nám vysvětlil, že mniši pracující ve skriptoriu jsou zproštěni povinnosti zúčastnit se bohoslužeb při tercii, sextě a noně, aby využili denního světla, a že končí svou práci až po západu slunce a jdou na nešpory.

Místa, kde bylo nejvíce světla, byla vyhrazena restaurátorům, nejzkušenějším iluminátorům, malířům iniciál a kopistům. Každý stůl byl vybaven vším, čeho je k iluminování a opisování třeba: kalamáři na inkoust, jemnými pery, která tu několik mnichů přičezávala tenkými nožíky, pemzou na uhlazování pergamentu, pravítky, podle kterých se dělají linky, na něž se pak klade písmo. Každý písař měl buď vedle sebe, nebo nad šikmou plochou stolu čtecí pultík a na něm rozevřený kodex, který měl právě v práci. Stránku zakrývala pohyblivá maska, takže byl vidět jenom opisovaný řádek. Někteří u sebe měli i zlaté a jiné barevné inkousty. Jiní zase jenom četli a dělali si poznámky do svých pergamentů nebo na tabulky.

Neměl jsem ostatně čas pozorovat je při práci, protože nám vyšel vstříc knihovník; věděli jsme už, že to je Malachiáš z Hildesheimu. Snažil se nasadit výraz vhodný pro uvítání, nedokázal jsem však potlačit zachvění při pohledu na jeho neobvyklý zjev. Tvář měl bledou, a třebaže musil být sotva v polovině své pozemské pouti, na první pohled mi připadlo

(Bůh mi odpust'), že jemná síť vrásek činí jeho obličej podobným spíš obličejí stařeny nežli starce; v jeho hlubokých, zádumčivých očích totiž bylo cosi ženského. Jeho ústa jako by se snad ani nedokázala roztáhnout v úsměvu a celkově působil ten člověk dojmem, že snáší tíhu bytí jen z jakési nepříjemné povinnosti.

Nicméně nás zdvořile pozdravil a představil nás mnoha mnichům, kteří tam zrovna pracovali. U každého nám řekl, jakou práci právě vykonává, a u každého jsem se obdivoval jeho hluboké oddanosti vědění a studiu slova Božího. Tak jsem poznal Venantia ze Salvemeku, překladatele z řečtiny a arabštiny, znalce onoho Aristotela, který byl bezpochyby nejmoudřejší ze všech lidí. Bengta z Uppsaly, mladého skandinávského mnicha, který se zabýval rétorikou. Berengara z Arundelu, pomocného knihovníka. Aymarda z piemontské Alessandrie, který právě opisoval díla zapůjčená knihovně jen na pár měsíců, a pak skupinu iluminátorů z různých zemí, Patrika z Clonmacnoise, Hrabana z Toleda, Magna z Iony, Waltera z Herefordu.

Výčet by mohl pokračovat dál, vřdyt nic není nádhernější než seznam, nástroj podivuhodných hypotypóz. Musím však přejít k obsahu našeho rozhovoru, který nám poskytl mnoho vodítek užitečných pro pochopení skoro neznatelného neklidu, jenž panoval mezi mnichy, stejně jako něčeho nevysloveného, co jako břímě spočívalo na každém jejich slově.

Můj učitel zahájil rozhovor s Malachiášem tím, že pochválil krásu a dělnou účelnost skriptoria a vyptal se ho, jak tu práce probíhá, protože, dodal velice obezřetně, všude se o této knihovně povídá a chtěl by si prohlédnout mnoho knih, které jsou zde uloženy. Malachiáš mu vysvětlil, co bratr Vilém věděl už od opata, totiž že mnich požádá u knihovníka o knihu, jíž se hodlá zabývat, a ten pro ni, je-li žádost správná a zbožná, dojde nahoru do knihovny. Vilém se zeptal, jak může znát názvy knih uložených nahoře, a Malachiáš mu ukázal rozměrný kodex, zlatým řetízkem připoutaný k jeho stolu a obsahující hustě psaný seznam.

Vilém vsunul ruce do kutny, která mu na hrudi vytvářela jakousi kapsu, a vytáhl odtamtud předmět, který jsem už předtím zahlédl v jeho rukou nebo na nose. Byly to svorky sestrojené tak, aby se udržely na nose člověka (a tím spíš na velkém orlím nose mého mistra) jako jezdec na hřbetě koně nebo pták na bidýlku. Napravo i nalevo, kde bývají oči, byly ke svorkám upevněny dvě kovové obroučky a v nich zasazena skla ve tvaru mandle, tlustá jako dno od sklenice. Vilém si je nasadil pokaždé, když měl číst, a říkal, že vidí líp, než jak mu příroda a pokročilý věk dovolují, zvláště když ubývá denního světla, ne však při pohledu do dálky – to má zrak naopak velice ostrý –, jen zblízka. Skrže ta skla mohl číst rukopisy psané písmeny tak drobnými, že já sám jsem je stěží rozluštil. Vysvětlil mi, že dospěje-li člověk, i když měl zrak výtečný, do druhé půle svého života, oko tvrdne a zornička se nepřizpůsobuje, takže mnozí učenci po dosažení padesáti zim jsou pro čtení i psaní jako mrtvi. Je to velké neštěstí, protože ještě řadu let by mohli ze sebe vydávat to nejlepší. Je třeba tudíž chválit Pána za to, že někdo tento nástroj vynalezl a vyrobil. A říkal mi to na důkaz správnosti myšlenek toho svého Rogera Bacona, který tvrdil, že cílem vědění je mimo jiné prodloužit lidský život.

Ostatní mniši se po Vilémovi dívali velice zvědavě, ale neopovázili se ho na nic zeptat. Uvědomil jsem si, že ani do místa, které se tak žárlivě a pyšně oddávalo čtení a psaní, ten podivuhodný nástroj ještě nepronikl. A byl jsem pyšný, že mám za mistra muže, jenž vlastní něco, nad čím žasnou muži proslulí ve světě svou moudrostí.

S tím nástrojem na nose se Vilém sklonil nad řádky v kodexu. Podíval jsem se rovněž a objevili jsme názvy knih, o nichž jsme nikdy předtím neslyšeli, vedle názvů knih velice známých, které knihovna rovněž vlastnila.

„*De pentagono Salomonis, Ars loquendi et intelligendi in lingua hebraica, De rebus metallicis* od Rogera z Herefordu, *Algebra* od Al-Chwárizmího, převedená do latiny Robertem Angelikem, *Punica* od Silia Italica, *Gesta francorum, De laudibus sanctae crucis* od Hrabana Maura a *Flavii Claudii Giordani de aetate mundi et hominis reservatis singulis litteris per singulos libros ab A usque ad Z*,“ četl můj mistr. „Nádherná díla. Jak jsou však řazena?“ Citoval z textu, který jsem neznal já, zato určitě a důvěrně s ním byl obeznán Malachiáš: „*Habeat Librarius et registram omnium librorum ordinatum secundum facultates et auctores, reponatque eos separatim et ordinate cum signaturis per scripturam applicatis*. Jak poznáte, kde je která kniha uložena?“

Malachiáš mu ukázal poznámky po straně u každého titulu. Četl jsem: *III, IV gradus, V in prima graecorum; II, V gradus, VII in tertia anglorum* a tak dále. Pochopil jsem, že první číslo označuje postavení knihy v polici, na gradus že odkazuje číslo druhé a skříň že je označena číslem třetím, a pochopil jsem rovněž, že další údaje označují místnost nebo chodbu knihovny, a opovázil jsem se požádat o další objasnění posledních *distinctiones*. Malachiáš se po mně přísně podíval: „Buďte nevěte, nebo jste zapomněl, že do knihovny má přístup pouze knihovnik. Je tudíž správné a dostačující, aby pouze on uměl tyto údaje rozluštit.“

„Jak jsou ale řazeny knihy v seznamu?“ zeptal se Vilém. „Mám dojem, že ne tematicky.“ Nezminil se o řazení podle autorů, které by nutně zachovávalo pořádek písmen v abecedě; tento způsob jsem viděl pouze v poslední době a tehdy byl používán velice zřídka.

„Původ knihovny je ukryt v hloubi věků,“ řekl Malachiáš, „a knihy jsou řazeny podle koupě či darování, zkrátka podle toho, kdy vešly mezi tyto zdi.“

„Těžko se vyhledávají,“ poznamenal Vilém.

„Stačí, aby knihovnik všechny znal a věděl, kdy která přišla. Ostatní mniši se musí spolehnout na jeho paměť,“ řekl a zdálo se, že mluví o někom jiném, a ne o sobě; ve skutečnosti mluvil o úřadu, který právě teď co nehodný služebník zastává on, poslední článek v řetězu mužů, kteří si postupně předávali tajemství a kteří už zemřeli.

„Rozumím,“ řekl Vilém. „Kdybyste tedy nevěděl, co přesně hledám, třeba něco o Šalomounově pentagramu, dokázal byste mi povědět, že kniha, jejíž název jsem si tu právě přečetl, opravdu existuje, a upřesnit, kde je v hořejším patře uložena.“

„Pokud byste vskutku měl právo něco zvědět o Šalomounově pentagramu,“ řekl Malachiáš. „Ale to je právě kniha, o které bych se, než bych vám ji dal, musil poradit s opatem.“

„Dozvěděl jsem se, že jeden z vašich nejlepších iluminátorů,“ řekl pak Vilém, „nedávno zemřel. Opat mi dlouho povídal o jeho umění. bych vidět kodexy, které iluminoval?“

Druhý den Noc

*Konečně vnikneme do labyrintu, máme podivná vidění
a nakonec, jak se to v labyrintech stává,
zbloudíme.*

Vrátili jsme se nahoru do skriptoria, tentokrát východním schodištěm, které pak vedlo dál do zakázaného patra, lampu jsme drželi vysoko před sebou. Vzpomněl jsem si, co nám o labyrintu řekl Alinardus, a očekával jsem něco strašného.

Byl jsem proto, jakmile jsme se ocitli tam, kam jsme nikdy neměli vejít, velice překvapen, že se nacházíme v nevelké sedmistěnné místnosti bez oken, páchnoucí, jako ostatně celé horní patro, zatuchlinou a plísní. Vůbec nic děsivého tu nebylo.

Jak jsem už řekl, místnost měla sedm stěn, ale pouze ve čtyřech byl mezi dvěma sloupky ve zdi poměrně velký průchod a nad ním lomený oblouk. Podél plných stěn stály obrovské skříně plné pečlivě srovaných knih. Každá nesla štítek s číslem, stejně jako jednotlivé přihrádky, a určitě to byla čísla, která jsme viděli dole v katalogu. Uprostřed místnosti stál stůl vrchovatě naložený knihami. Na knihách spočíval poměrně lehký poprašek prachu, znamená, že jsou často oprašovány. Ani na podlaze nebylo žádné smetí. Velký štítek nad jedněmi dveřmi, namalovaný přímo na zdi, nesl nápis: *Apocalypsis Iesu Christi*. Písmo bylo staré, ale nápis se nezdálo vybledlý. Později jsme si všimli, že štítky jsou vlastně vyryty hluboko do kamene a rýhy pak vyplněny barvou.

Prošli jsme jedním průchodem a ocitli se v další místnosti. V jedné stěně bylo okno a v něm namísto skel alabastrová deska, dvě stěny byly plné a v další průchod, stejný jako ten, jímž jsme sem právě vešli. Vedl do další místnosti, ta měla dvě stěny rovněž plné, v další bylo okno a pak přímo před námi další průchod. V obou místnostech byly štítky, tvarem zcela podobné tomu, který jsme zahlédli jako první, nápisy se však

lišily. Štítek v první místnosti nesl nápis *Super thronos viginti quatuor* a štítek ve druhé *Nomen illi mors*. Obě místnosti byly menší než první (ta byla sedmistěnná, a tyto dvě čtyřstěnné), zařízení se však nijak nelišilo: skříně s knihami a uprostřed stůl.

Vešli jsme do třetí místnosti. V ní nebyly knihy ani štítek. Pod okny stál kamenný oltář. Měla tři průchody, jedním jsme vešli, druhý vedl do sedmistěnné místnosti, ta se podobala ostatním, jen štítek nesl nápis: *Obscuratus est sol et aer*. Odtud jsme vešli do další, kde štítek nesl nápis *Facta est grando et ignis*, a tam už žádný průchod nebyl, odtamtud se už nikam dál jít nedalo a musili jsme se vrátit.

„Uvažujeme,“ řekl Vilém. „Pět místností čtyřstěnných či s půdorysem ve tvaru jakéhosi lichoběžníku, v každé jedno okno, a ty jsou rozloženy kolem místnosti sedmistěnné a bez oken, do které vedou schody. Připadá mi to jednoduché. Jsme teď ve východní věži a každá věž Budovy má zvenčí pět oken a pět stěn. Vychází to. Prázdná místnost je obrácena k východu jako kněžiště v chrámu, sluneční paprsky ráno padají na oltář, což je správné a zbožné. Vychytralé mi připadají jediné ty alabastrové desky. Ve dne jimi hezky prochází sluneční světlo a v noci nepropouštějí měsíční paprsky. Není to nijak zvláštní labyrint. Teď se podíváme, kam vedou druhé dvojce dveře ze sedmistěnné místnosti. Myslím, že se snadno zorientujeme.“

Můj mistr se mýlil, stavitelé knihovny byli dovednější, než jsme si mysleli. Neumím dost dobře vysvětlit, co se vlastně stalo, ale jakmile jsme opustili východní věž, sled místností byl najednou nejasnější. Některé měly dva, jiné zas tři průchody. Všechny měly po jednom oknu, i když jsme do nich vešli z místnosti s oknem čili v domněni, že jdeme do nitra Budovy. Ve všech byly stejné skříně a stoly, pěkně uspořádané svazky byly všechny stejné a vůbec nám nepomáhaly na první pohled rozpoznat, kde isme.

Třetí den Tercia

Ve skriptoriu Adso rozvažuje nad historií svého řádu a nad osudy knih.

Z chrámu jsem vyšel už ne tak unavený, zato s těžkou hlavou, protože tělo si může v klidu odpočinout pouze v hodinách nočních. Odešel jsem nahoru do skriptoria, požádal Malachiáše o svolení a jal se listovat v katalogu. Na jednotlivé listy jsem vrhal roztržené pohledy, ve skutečnosti jsem však pozoroval mnichy.

Zapůsobilo na mě, jak klidně a uvolněně se věnovali práci, jako by se po jednom jejich spolubratru právě usilovně nepátralo po celém opatství a jako by předtím další dva nesešli ze světa za děsivých okolností. A právě v tom, říkal jsem si, spočívá velikost našeho řádu: po celá staletí takoví lidé přihlíželi, jak se do země hrnou houfy barbarů, drancují jejich opatství a celou říši uvrhají do plamenů, a přesto nepřestali milovat pergameny a barvy a dál si četli, ševalice rty, slova, která si po staletí předávali a která teď tito mniši předávali staletím přístím. Nepřestali číst a opisovat, když se blížil konec tisíciletí, tak proč by měli přestat nyní? Předchozího dne nám Bengt řekl, že by se třeba dopustil hříchu, jen aby se zmocnil vzácné knihy. Nelhal ani nežertoval. Jistě, každý mnich by měl v pokoře milovat své knihy, přát si jejich dobro a nemyslet na ukojení vlastní zvědavosti: stejným pokusem jako pro laika cizoložství a světského kněze touha po bohatství je pro mnicha vábení poznání.

Listoval jsem v katalogu a před očima se mi míhal rej tajemných názvů: *Quinti Sereni de medicamentis*, *Phaenomena*, *Liber Aesopi de natura animalium*, *Liber Aethici peronymi de cosmographia*, *Libri tres quos Arculphus episcopus Adamnansis de locis sanctis ultramarinis designavit conscribendos*, *Libellus Q. Iulii Hilarionis de origine mundi*,

Solini Polystichon de situ orbis terrarum et mirabilibus, *Almagestus*... Vůbec jsem se nedivil, že klíč ke zločinům v tomto opatství se nachází v knihovně. Pro muže, kteří zasvětili svůj život psaní, byla knihovna zároveň nebeským Jeruzalémem i podzemní říší někde mezi *terra incognita* a peklem. Knihovna je ovládala, ovládaly je její přísliby a její záka. Žili s ní, pro ni a možná proti ní a s pocitem viny doufali, že se jednou zmocní jejího tajemství. Proč by se neměli vystavit nebezpečí smrti, aby ukojili zvědavost vlastního ducha, proč by neměli zabíjet, aby zabránili někomu zmocnit se žárlivě strážného tajemství?

Jistě, pokušení, pýcha ducha. Naprosto jiný byl mnich písař, jak si ho představoval náš svatý zakladatel; ten opisoval, a nevěděl co, odevzdán do vůle Boží, psal, jako by se modlil, a modlil se tím, že psal. Proč tomu už tak není? Ach ne, to nebyl jediný projev úpadku, jež doznal náš řád! Stal se příliš mocným, jeho opati soupeřili s králi, vždyť nebyl snad zdejší Abbo právě příkladem monarchy, který se jako monarcha snaží urovnat rozpory mezi monarchy? Samotné znalosti, jež naše opatství nashromáždila, se staly směnným zbožím, důvodem k pýše, pohnutkou chlouby a ješitnosti; jako rytíři vystavují na odívání a korouhve, tak naši opati stavěli na odívání iluminované kodexy... A to tím víc (jaké šílenství!), čím víc naše kláštery ztrácely prvenství v moudrosti: katedrální školy, městské cechy a univerzity už rovněž opisovaly knihy, a možná víc a líp než my, a vyráběly nové – a v tom možná byla příčina všeho neštěstí.

Opatství, v němž jsem se nacházel, bylo snad už poslední, které se mohlo pochlubit mistrovstvím v tvorbě a opisování knih. Ale možná právě proto se zdejší mniši už nespokojovali svatým dílem opisování a chtěli sami ve své žízni po novotách vytvářet nové doplňky přírody. A neuvědomovali si, jak jsem tehdy nejasně tušil (a jak dnes, když už mi vlasy zbělely zkušenostmi, dobře vím), že tím jen stvrzují zkázu své dokonalosti. Neboť kdyby nové vědění, jež chtěli vytvořit, mohlo volně vyjít ven z těchto zdí, nic už by toto posvátné místo neodlišovalo od katedrální školy nebo městské univerzity. Pokud zůstávalo utajeno, udržovalo si svou vážnost a moc a nebylo dosud nakaženo učenými disputacemi, onou kvodlibetní ješitností, jež chce sítlem svého *sic et non* prosívat každé tajemství a každou velikost. Takové jsou, říkal jsem si, důvody mlčení a ticha, jež obklopují knihovnu. Je hájemstvím vědění, může je však uchovat neporušené jen tehdy, zabráni-li, aby se dostalo ke komukoli, i kdyby to byl sám mnich. Neboť vědění není jako mince, již neporuší ani nejpotupnější čachry, jimiž prošla, ale spíše jako vzácný oděv, který se opotřebuje, je-li používán a vystavován na odívání. Což tomu tak není i s knihou jako takovou? Její stránky se rozpadnou, barvy a zlato vyblednou, dotkne-li se jich příliš mnoho rukou. Kousek ode mne Pacificus z Tivoli listoval ve starobylém foliantu, jehož listy jako by vlhko přilíplo jeden k druhému. Olizoval si neustále ukazováček a palec, aby v něm mohl lépe listovat, a každým dotekem jeho slin ztrácely stránky svou sílu; otevřít knihu znamenalo ohnout je, vystavit krutému vlivu vzduchu a prachu, které vniknou do jemných vrásek, do nichž se pergamen při ohýbání krčí a které vnesou plíseň všude, kde sliny změkčily a přitom i zeslabily růžek listu. Jako nadbytek něhy činí poddajným a boje neschopným válečníka, tak i tento nadbytek lásky vlastnické a zvědavé připravoval v knize chorobu, na kterou jednou zhyne.

Co si s tím počít? Přestat knihy číst a jenom je uchovávat? Byly mé obavy správné? Co by na to řekl můj mistr?

„Naše hlava? Ta určitě venku funguje, vždyť právě zvenčí jsme zjistili, jak je vlastně Budova orientována! Jenže zevnitř se už v ničem nevyznáme.“

„Právě. Teď ale zapomeň na stroj. Jak jsem nad tím přemýšlel, vzpomněl jsem si na zákony přírody a zákony našeho myšlení. Věc je v tom, že musíme přijít na to, jak popsat vnitřek Budovy zvenku...“

„Jenže jak?“

„Nech mě přemýšlet, nemělo by to být zas tak těžké...“

„A co metoda, o které jste se zmínil včera? Nechtěl jste zvládnout labyrint třemi znaky u průchodů?“

„To ne,“ odpověděl. „Čím víc na to myslím, tím míň se mi to zamlouvá. To pravidlo si už možná dobře nepamatuji nebo je třeba, má-li se člověk v labyrintu vyznat, postavit k východu ochotnou Ariadnu s nití. Tak dlouhé nitě ale ani nejsou. A kdyby byly, pak by to znamenalo (bajky často říkají pravdu), že z labyrintu se dá vyjít jen s cizí pomocí. Jsou-li zákony vnějšku stejné jako zákony vnitřku, Adsoně, pak použijeme věd matematických, neboť pouze v nich, jak říká Averroes, můžeme spojit věci, které jsou známé nám, s věcmi známými absolutně.“

„Sám teď přiznáváte, že existují poznatky všeobecně platné.“

„Matematické poznatky jsou poučky, které náš rozum vytvořil tak, aby za všech okolností platily jako pravdivé, buď proto, že jsou nám vrozené, nebo proto, že matematika byla vymyšlena dříve než ostatní vědy. A knihovnu vybudoval lidský duch, který myslil matematicky, bez matematicky labyrint vystavět nejde. Jde tudíž o to, abychom naše matematické poučky srovnali s poučkami stavitelovými. Na tomto srovnání pak můžeme založit vědecké poznání, neboť věda je znalost pouček o poučkách. A vůbec, nezatahuj mě do metafyzických diskusí. Co tě to dnes k čertu bere? Máš dobré oči, tak si radši vem pergamen nebo tabulku a něco na psaní... Výborně, všechno máš s sebou. Projdeme se kolem Budovy, dokud je vidět.“

Kolem Budovy jsme se procházeli dlouho. Vlastně jsme si zdálky prohlíželi východní, jižní a západní věž a zdívo mezi nimi. Severní věž stála nad srázem, neměla by se však podle zákonů symetrie lišit od toho, co jsme vidět mohli.

„A můžeme vidět,“ podotkl Vilém, jak mi diktoval poznámky, které jsem psal na tabulku, „že každá zeď Budovy má v horním patře po dvou oknech a každá věž že jich má pět.“

„A teď uvažujme,“ řekl mi můj mistr. „Všechny místnosti, které jsme v knihovně viděli, měly okno...“

„Až na místnosti sedmistěnné,“ připomenul jsem mu.

„Což je přirozené, když jsou uprostřed věže.“

„A na další, které byly rovněž bez oken, a přitom sedmistěnné nebyly.“

„Na ty zapomeň. Napřed musíme najít pravidlo, pak se budeme snažit objasnit výjimky. Takže bychom měli pět vnějších místností na každou věž a dvě místnosti na každou zeď mezi nimi, každou s jedním oknem. Vejdeme-li však z jedné místnosti s oknem do nitra Budovy, narazíme znova na místnost s oknem. Musí tedy jít o okna do vnitřního světlika, který můžeme vidět v kuchyni a ve skriptoriu. A jaký tvar má ten vnitřní světlík?“

„Osmistěnné,“ řekl jsem.

„Výborně. A na každé straně tohoto osmistěnného jsou ve skriptoriu dvě okna. To znamená, že na každou stěnu osmistěnného připadají dvě vnitřní místnosti. Je to tak?“

„Je, ale co místnosti bez oken?“

„Těch je celkem osm. Vnitřní sedmistěnné místnosti v každé věži mají pět stěn s průchody, které vedou do pěti vnějších místností věže. Co je za zbývajícími dvěma stěnami? Nemohou tam být místnosti u vnější zdi Budovy, protože by v nich byla okna, ani místnosti kolem vnitřního světlika, a to z týchž důvodů, a taky by byly příliš dlouhé. Udělej náčrtek knihovny v pohledu shora. Pak uvidíš, že v každé věži musí být dvě místnosti, které sousedí se sedmistěnnou místností a ze kterých je přístup do dalších dvou místností s okny do osmistěnného vnitřního světlika.“

Pokusil jsem se podle pokynů svého mistra udělat náčrtek a nedokázal jsem potlačit vítězoslavný výkřik. „Teď už víme všechno! Nechte mě to spočítat... Knihovna má padesát šest místností, čtyři sedmistěnné a dvaapadesát v podstatě čtyřstěnných, z nich čtyři jsou bez oken, dvacet osm při vnější a šestnáct při vnitřní zdi!“

„A každá ze čtyř věží má pět místností se čtyřmi a jednu se sedmi stěnami... Knihovna je vybudována podle nebeské astronomie, což umožňuje obdařit ji různými podivuhodnými významy...“

„Učinil jste nádherný objev,“ řekl jsem. „Proč je ale tak těžké orientovat se v ní?“

„Protože uspořádání průchodů neodpovídá žádnému matematickému zákonu. Některé místnosti umožňují průchod do několika dalších, další pouze do jedné a je třeba položit si otázku, nejsou-li v ní místnosti zavřené ze všech stran. Uvážíš-li toto všechno a k tomu naprostý nedostatek světla a nemožnost zorientovat se podle slunce (a taky vidění a zrcadla), pak pochopíš, proč labyrint zmate každého, kdo do něj vejde s pocitem viny. Vzpomeň si, jak jsme byli včera večer zoufalí, když jsme nemohli najít východ. Vrcholného zmatku je dosaženo vrcholným řádem: vskutku rafinovaný kalkul. Stavitelé knihovny byli prostě mistři.“

„Jak se v ní tedy zorientujeme?“

„Teď už to nebude tak těžké. S pomocí plánu, který jsi nakreslil a který by měl více či méně odpovídat půdorysu knihovny, z první sedmistěnné místnosti vyrazíme dál tak, abychom co nejdřív našli jednu ze slepých místností. Budeme-li se pak držet vpravo, měli bychom se po třech či čtyřech místnostech ocitnout znova v jedné z věží, a to zcela určitě ve věži severní. Pak dorazíme do další slepé místnosti, která bude zcela sousedit s vnitřní místností sedmistěnnou, a napravo najdeme cestu obdobnou té, kterou jsem ti právě popsal, a dorazíme do věže západní.“

„Kdyby byly ve všech místnostech průchody...“

„Správně. Proto budeme potřebovat tvůj náčrtek, označíme si na něm stěny bez průchodů, a tak budeme vědět, jakou okliku právě děláme. Ale nebude to tak těžké.“

„Jste si ale jist, že se to podaří?“ zeptal jsem se rozpačitě, protože mi to připadalo příliš jednoduché.

„Podaří se to,“ řekl Vilém. „*Omnes enim causae effectuum naturalium dantur per lineas, angulos et figuras. Aliter enim impossibile est scire propter quid in illis*,“ řekl jeden z velkých mistrů oxfordských. Bohužel však ještě nevíme všechno. Naučili jsme se jak nezabloudit. Teď musíme zjistit, jsou-li knihy v knihovně uspořádány podle nějaké zásady. Verše z Apokalypsy nám moc nepomohou, taky proto, že se v různých místnostech opakují...“

„Z knihy apoštolovy by se přece dalo vybrat víc než padesát šest veršů!“

„To určitě. Takže se hodí jen některé. Divná věc. Jako kdyby jich nebylo třeba padesát, ale třicet, dvacet... Ach, u vousů Merlinových!“

„Čích?“

„To nic, to je kouzelník z mé vlasti... Použili tolik veršů, kolik je písmen v abecedě! Určitě je tomu tak! Verše samy o sobě nic neznamenají, důležité je počáteční písmeno. Každá místnost je označena jedním písmenem abecedy a všechny dohromady pak dávají nějaký smysluplný text a na ten musíme přijít!“

„Jako báseň ve tvaru kříže nebo ryby?“

„Zhruba tak, v dobách, kdy byla knihovna založena, byl tento druh básní pravděpodobně ve velké oblibě.“

„Jenže kde text začíná?“

„Na štítku, který je větší než ostatní, v sedmistěnné místnosti ve vstupní věži... Nebo... Ale ovšem, štítky s červenými nápisy!“

„Těch je ale hodně!“

„Pak je tam víc textů, nebo jeden s větším počtem slov. Nakresli tu svou mapku znova a větší a v knihovně pak budeš lehce zaškrtávat místnosti, jak jimi budeme procházet, i s umístěním průchodů a stěn (a samozřejmě také oken). K tomu pokaždé zaznamenáš i počáteční písmeno verše, který tam najdeme, a jako zdatný iluminátor červená písmena uděláš větší.“

„Jak se ale mohlo stát,“ řekl jsem naplněn obdivem, „že jste dokázal vyřešit záhadu knihovny zvenčí, a nevyřešil jste ji, když jsme byli uvnitř?“

„Tak i Bůh zná svět, protože ho pojal ve své myslí jakoby zvnějšku, ještě než byl stvořen, zatímco my lidé ho neznáme, protože žijeme v něm a našli jsme ho už dokončený.“

„Takže věci můžeme poznat při pohledu zvenčí?“

„Věci vytvořené umělcem, protože v myslí opakujeme jeho počínání. Ne však věci přírody, ta není dílem naší myslí.“

„Na knihovnu nám ale naše mysl stačí, vidíte?“

Čtvrtý den Po kompletáři

*Dojde k další návštěvě labyrintu, dorazíme na práh
finis Africae, ale dovnitř se nedostaneme, jelikož nevíme,
co znamená první a sedmá ze čtyř, a u Adsona se nakonec
objeví tentokrát velice učená recidiva neduhu
zvaného láska.*

Návštěva v knihovně, to byly hodiny pořádné dřiny. Lehko se řeklo, co máme dělat, ale postupovat vpřed ve světle olejové lampy, luštit nápisy, označovat na nákrese průchody a plné stěny, zaznamenávat iniciály na náš nákrese a obcházet a vracet se, jakmile jsme narazili na překážku ve spleti průchodů, to všechno zabralo spoustu času. A taky to bylo nudné.

„Je to možné. Knihy jsou v ní uloženy podle toho, z které země pocházejí, to znamená podle místa, kde se jejich autoři buď narodili, nebo kde se, jako v tomto případě, narodit měli. Knihovníci si asi řekli, že gramatik Vergilius se v Toulouse narodil omylem a správně že se měl narodit na západních ostrovech. Opravili omyl přírody.“

Šli jsme dál. Prošli jsme řadou místností plných překrásných Apokalyps; v jedné z nich jsem měl při první návštěvě vidění. Dokonce jsme zdálky znovu zahlédli plameny. Vilém si ucpal nos a šel je uhasit, několikrát plivnul do popela. Pro každý případ jsme místností prošli co nejrychleji, stejně jsem si vzpomněl, že tam je pestrobarevná Apokalypsa s *mulier amicta sole* a s drakem. Nakonec jsme dorazili do místnosti, v níž nápis začínal červeným Y, a tam jsme rekonstruovali pořadí místností, jimiž jsme právě prošli. Jejich pozpátku čtená počáteční písmena dávala slovo YSPANIA, poslední písmeno však bylo společné s posledním písmenem slova HIBERNIA. Podle Viléma to znamenalo, že jde o místnosti, kde jsou uložena díla různé povahy.

V každém případě v části knihovny nazvané YSPANIA jsme objevili mnoho kodexů s Apokalypsou, všechny byly krásně psané a vázané a Vilém v nich poznal díla španělského knižního umění. Napadlo nás, že tato knihovna vlastní možná největší sbírku opisů knihy apoštola Jana v celém křesťanském světě a k tomu obrovské množství komentářů. Komentáře Apokalypsy od Beata z Liébany, to byly celé velikánské folianty. Text byl pokaždé více či méně týž, neuvěřitelné množství variací jsme však našli ve vyobrazeních a Vilém poznal signatury některých iluminátorů, byli to podle něho jedni z nejlepších v celém asturském království jako Magius, Facundus a další.

V rozhovoru o těchto i jiných věcech jsme konečně dorazili do jižní věže, v její blízkosti jsme se octli už při naší první návštěvě v knihovně. Místnost S z YSPANIA – bez oken – nás zavedla do místnosti E a skrze pět dalších, které se ve věži nacházely, jsme dospěli do poslední, která neměla žádný další průchod a byla označena rudým L. Přčetli jsme si písmena pozpátku a vyšlo nám slovo LEONES.

„Leones, jih... na naší mapě světa jsme právě v Africe, *hic sunt leones*. Což také vysvětluje, proč jsme v těch místnostech našli tolik textů nevěřících autorů.“

„A tady jsou další,“ řekl jsem, jak jsem se přehraboval ve skříních. „Kánon od Avicenny, a tady další krásný kodex, písmo ale neznám...“

„Mohl by to být Korán, arabštinu však bohužel neznám...“

„Korán, bible nevěřících, zvrácená kniha...“

„Kniha, která obsahuje moudrost odlišnou od moudrosti naší. Chápeš asi, proč ji uložili sem, kde jsou lvi a stvůry. Proto jsme tu taky našli knihu o zřídých zvířatech, kde jsi viděl jednoho. Tato část knihovny, zvaná LEONES, obsahuje knihy, které zakladatelé knihovny považovali za knihy lži. Co je tam dole?“

„Knihy latinské, ale přeložené z arabštiny. Ajjúb ar-Rúhawí, traktát o vzteklině u psů. A tady je kniha o pokladech v zemi. A tady *De aspectibus* od Alházena...“

„Tak vidíš, mezi stvůry a lži uložili i vědecká díla, ze kterých by se křesťané mohli učit. Tak se myslo v dobách, kdy knihovna byla založena...“

„Proč však mezi lživé knihy uložili i svazek, kde je zobrazen jedno-rožec?“

„Zakladatelé knihovny měli zjevně divné představy. Domnívali se, že kniha o fantastických zvířatech, která žijí v dalekých zemích, patří mezi lži, které šíří nevěřící...“

„Ale copak jedno-rožec je lež? Je to zvíře velice něžné a vysoce symbolické! Podobenství Krista a cudnosti! Může být chyceno jen tak, že se přivede do lesa panna, zvíře ucítí její přecudnou vůni, přijde, položí jí hlavu do klína a ochotně se stane kořistí smečky lovců.“

„Říká se to, milý Adson. Mnozí se však kloní k názoru, že to zvíře je výmysl pohanských bajkařů.“

„Jaká škoda!“ řekl jsem. „Docela rád bych jedno-rožce v lese potkal. Proč by člověk jinak chodil do lesa?“

„Jak ale máme důvěřovat starověké vědě, jejíž stopy pořád všude hledáte, je-li nám předávána lživými knihami, které s ní nakládají tak bezohledně?“

„Knihy nejsou od toho, aby se jim věřilo, ale aby byly podrobovány zkouškám. Vezmeme-li do ruky knihu, nesmíme se ptát, co říká, ale co říci chce. Tato myšlenka byla starým komentátorům Písma svatého zcela srozumitelná. Jednorožec, kterého zobrazují tyto knihy, v sobě skrývá morální, alegorickou či anagogickou pravdu, která je pravdivá asi tak jako myšlenka, že cudnost je ušlechtilá vlastnost. Ale co se týče pravdy doslovné, litery, na níž se ostatní tři pravdy zakládají, je třeba vyzkoušet, ze které prvotní zkušenosti se zrodila. Litera musí být podrobena diskusi, i když vyšší smysl zůstane zachován. V jedné staré knize se tvrdí, že démant se dá brousit pouze kozlí krví. Můj velký učitel Roger Bacon řekl, že to není pravda, protože to prostě zkusil a nešlo mu to. Kdyby však vztah mezi démantem a kozlí krví obsahoval nějaký vyšší smysl, pak by tento smysl zůstal nedotčen a zachován.“

„Takže je možno vyslovit vyšší pravdu, i když litera je lživá,“ řekl jsem. „Stejně je mi ale líto, že jedno-rožec, jak je tu zobrazen, neexistuje nebo nikdy neexistoval nebo nikdy existovat nemůže.“

„Nesmíme klást žádné meze všemohoucnosti Boží – kdyby tomu Bůh chtěl, mohli by existovat i jedno-rožci. Utěš se však tím, že existují v těchto knihách, neboť hovoří ne-li o bytostech skutečných, pak aspoň o bytostech možných.“

Procházel jsem dalšími místnostmi, a co jsme objevili, to jsme zaznamenali do náčrtku. Některé místnosti byly věnovány pouze matematice a astronomii, v jiných byla díla psaná aramejsky, která nikdo z nás nedokázal přčíst, a další písmem ještě méně známým, pocházela asi z Indie. Pohybovali jsme se ve dvou navzájem se křížících částech knihovny, jejichž názvy zněly IUDAEA a AEGYPTUS. Zkrátka, abych čtenáře už déle nenudil kronikou našeho luštění, když jsme konečně náčrtek ve všech jeho částech doplnili, přesvědčili jsme se, že knihovna byla opravdu založena a uspořádána podle obrazu světa s pevninami i vodami. Na severu byly oblasti ANGLIA a GERMANI, které se u západní zdi spojovaly s oblastí GALLIA, a ty pak nejzazším západním okrajem přšly v oblast HIBERNIA a směrem ke stěně jižní v oblast ROMA (ráj latinských klasiků!) a YSPANIA. Na jihu pak byly oblasti LEONES, AEGYPTUS a dál směrem na východ pak IUDAEA a FONS ADAE. Mezi východem a severem, podél stěny, byla oblast ACAIA, výborná synekdocha, jak se můj mistr vyjádřil, pro označení starého Řecka, a vskutku jsme tam ve čtyřech místnostech objevili řadu básníků a filozofů pohanského starověku.

Rozmístění písmen uvnitř jednotlivých oblastí bylo opravdu dosti svévolné. Někdy se ubírala kupředu jedním směrem, jindy pozpátku a někdy i v kruhu.

